

Менеджмент маркетинг

**ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ
ЦІЛЬОВИХ ОРІЄНТИРІВ У ПРОГНОЗУВАННІ**

Стоянець Наталія Валеріївна
к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції
Сумський національний аграрний університет
Україна
Natalystoyanez@gmail.com

РЕЗЮМЕ От качества прогнозирования и успешности реализации сформулированной на его основе стратегии напрямую зависит эффективность принимаемых решений на региональном и государственном уровнях и соответственно, динамика социально-экономического развития каждого конкретного территориального региона. Определен уровень социально-экономического развития Сумского региона по результатам общегосударственного мониторинга.

Проанализирован проект стратегии социально-экономического развития области, где предложены меры по повышению конкурентоспособности продукции промышленности и сельского хозяйства области и улучшения качества жизни населения через создание современной инфраструктуры и внедрение новых технологий в производство, обеспечение информационной открытости предприятий и организаций для инвесторов, стимулирование экспорта, содействие в диверсификации занятости населения. Определены основные социальные проблемы в частности, высокий уровень безработицы, низкие денежные доходы и демографический кризис.

Ключевые слова: регион, стратегия, экономическое развитие, социальные проблемы, прогнозирование.

ABSTRACT The quality forecasting and successful implementation of this strategy based on its effectiveness depends directly on the decisions taken at regional and national levels and, accordingly, the dynamics of socio-economic

development of each specific territorial entity. The level of socio-economic development of Sumy region on the results of national monitoring.

In the article the draft strategy for socio-economic development of the area where the proposed measures to increase the competitiveness of products of industry and agriculture areas and improving quality of life through the creation of modern infrastructure and introduction of new technologies in the production of information openness of companies and organizations for investors, stimulating exports, promote the diversification of employment. The main social problems such as high unemployment, low income and cash demographic crisis.

Keywords: region, strategy, economic development, social problems forecasting.

РЕЗЮМЕ. Від якості прогнозування та успішності реалізації сформульованої на його основі стратегії безпосередньо залежить ефективність прийнятих рішень на регіональному і державному рівнях та відповідно, динаміка соціально-економічного розвитку кожного конкретного територіального утворення. Визначено рівень соціально-економічного розвитку Сумського регіону за результатами загальнодержавного моніторингу.

Проаналізовано проект стратегії соціально-економічного розвитку області де запропоновано заходи по підвищенню конкурентоспроможності продукції промисловості й сільського господарства області та поліпшенню якості життя населення через створення сучасної інфраструктури та впровадження нових технологій в виробництво, забезпечення інформаційної відкритості підприємств і організацій для інвесторів, стимулювання експорту, сприяння диверсифікації зайнятості населення. Визначено основні соціальні проблеми а саме, високий рівень безробіття, низькі грошові доходи громадян та демографічна криза.

Ключові слова: регіон, стратегія, економічний розвиток, соціальні проблеми, прогнозування.

Постановка проблеми. Аналіз і прогнозування тенденцій соціально-економічного розвитку регіону складає першооснову інформаційного забезпечення адекватних управлінських рішень. А якість і достовірність подібних прогнозів, безумовно, залежить від їх методичного забезпечення. Проблема, про яку йдеться, — не нова. Але сьогодні вона особливо актуальна. Адже єдиних загально визнаних вітчизняних методик, затверджених у форматі нормативно-правових актів, досі не існує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних аспектів програмно-цільового підходу до прогнозування регіонального розвитку присвячені праці численних вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід особливо відзначити А.Гаврилов[12], Б. Кузик[11], В.Кушлин[8], С.Холупка [8], В. Любовний [10], Н. Павліха [9], тощо.

Метою статті є визначення сутності, змістовних ознак та типології регіонів як основи процесу прогнозування його соціально-економічного розвитку.

Невирішені частини проблеми. Обговорюючи роль прогнозування у регулюванні соціально-економічного розвитку регіону та визначаючи коло проблем для подальшого дослідження, необхідно співставляти свої наукові задуми з існуючою практикою, яка має місце при розробці регіональних прогнозів та планів через основні еволюційні етапи розвитку системи соціально-економічного прогнозування та оцінку потенціалу регіону для визначення цільових орієнтирів у прогнозуванні.

Виклад основних результатів дослідження. В останні роки економіка Сумської області, як і економіка України в цілому, зазнала значних втрат під впливом фінансово-економічної кризи. Але, незважаючи на це, за більшістю показників у 2013 році область мала дещо кращі результати у порівнянні з загальнодержавними показниками. Так, за даними загальнодержавного моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів, що проводився Мінекономіки за результатами 2013 року [3], Сумська область покращила свою загальну позицію у рейтингу та посіла 11 місце

серед регіонів України (нагадаємо, що у 2008 році Сумщина була лише 26-ою). Деякі з показників, що визначалися у рейтингу, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області у 2008-2013 роках (фактичні дані)

№ з/п	Показники	Сумська область			Україна
		2008 р.	2013 р.	місце по Україні	2009 р.
1	Індекси промислового виробництва, % до відповідного періоду попереднього року	105,8	82,9	7	78,1
2	Темп зростання валової продукції сільського господарства, % до відповідного періоду попереднього року	110,3	100	16	100,1
3	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	1472	1593	16	1906
4	Темп зростання (зменшення) реальної зарплати, % до відповідного періоду попереднього року	108,6	94,5	6	90,8
5	Темп зростання (зменшення) заборгованості з виплати заробітної плати, % до початку звітного року	184,8	160,6	24	123,9
6	Темп зростання (зменшення) обороту роздрібною торгівлі, % до відповідного періоду попереднього року	119,9	80,8	23	83,4

Джерело: Статистичний щорічник Сумської області

Одним з головних узагальнюючих показників розвитку економіки будь-якого регіону є валовий регіональний продукт (ВРП). Зміни цього показника відбувались в останні роки не на користь регіону. Так, у 2008 році ВРП збільшився у порівнянні з 2007 роком на 4,7% (що на 1,3 в.п. більше 2007 року), але у 2013 році (за попередніми даними) відбулось його значне падіння на 14,8 % у порівнянні з 2008 роком (причинами є спад промислового виробництва на 17,1%, будівництва, зниження обсягів товарообігу).

Промисловими підприємствами області за 2013 рік реалізовано продукції на суму 11,4 млрд. грн., що на 15,5 % менше, ніж за 2008 рік. Значно скоротились обсяги виробництва через відсутність замовлень на державних підприємствах. Збереження обсягів промислового виробництва на

певному рівні було обумовлене в основному попитом на продукцію підприємств області з боку закордонних споживачів, так частка експорту у загальному обсязі реалізованої продукції машинобудування склала протягом року близько 70 %.

Більш постраждалою від впливу фінансово-економічної кризи була будівельна галузь: у 2013 році введено в експлуатацію 138,6 тис. кв. м житла, що складає 69,7 % рівня 2008 року. Скорочення темпів будівництва обумовлено відсутністю кредитів для замовників і покупців житла та зростанням вартості будівництва[3].

У 2013 році інноваційною діяльністю займалися 33 підприємства області (що на 10 % більше, ніж 2008 року), посилюється зв'язок науки з виробництвом, так, тільки СНАУ співпрацював у минулому році з 40 підприємствами та організаціями Сумщини. Але у сучасних умовах підприємства скорочують темпи модернізації та технічного переоснащення виробництва з огляду на зростання витрат у зв'язку з падінням купівельної спроможності національної грошової одиниці. Інвестиції в основний капітал по області склали 71,3 % рівня минулого 2008 року. Прямі іноземні інвестиції склали 79,4 млн. дол. США, що у 2 рази більше, ніж у 2008 році та є найбільшим показником за останні 8 років. Найбільший приріст іноземних інвестицій відбувся у машинобудуванні (63 млн. дол. США), харчовій промисловості (10 млн. дол.), легкій промисловості (2 млн. дол.).

Як видно з даних таблиці 1, виробництво сільськогосподарської продукції області залишилось на рівні попередніх років і склало приблизно 3,2 млрд. грн. Але і тут не обійшлося без проблем. Обсяг фінансування з державного бюджету по програмах підтримки тваринництва зменшився у 3 рази, зменшилось кредитування сільського господарства банківськими установами. Проблемною є реалізація надлишків сільськогосподарської продукції за справедливими, а не заниженими цінами.

У минулому році зменшилось перевезення вантажів та пасажирів всіма видами транспорту (відповідно на 14,3% та 11%), обсяг поштових послуг та послуг зв'язку зменшився на 9,9%.

На території області знаходиться 32 родовища вуглеводнів, з яких промислово розробляється тільки 23, але видобуток вуглеводнів має тенденцію до скорочення. Взагалі, недостатнє використання мінерально-сировинної бази області є значною проблемою. Зі 103 родовищ цегельно-черепичної сировини використовується лише 22, з 7 родовищ крейди – лише 1, з 18 родовищ будівельних пісків – тільки 8, майже не використовуються торф'яні родовища.

Залишається низькою якість житлово-комунальних послуг. Проблемами галузі є збитковість підприємств, низький рівень оплати за надані послуги, значна зношеність житлового фонду, водопровідно-каналізаційних та теплових мереж, ліфтів тощо. Незадовільним є стан доріг на території області, хоча у 2013 році було відремонтовано 30,3 км доріг та 71 п.м мостових переходів, причиною такої ситуації є недостатнє фінансування дорожнього господарства протягом останнього десятиліття [6].

За 2013 рік товарообіг роздрібної торгівлі склав 8463,9 млн. грн. (зменшився на 19,2% у порівнянні з 2008 р.), оборот ресторанного господарства – 229,9 млн. грн. (зменшився на 18,7%), обсяг наданих побутових послуг – 13,4 млн. грн. (зменшився на 6,9%). Індекс споживчих цін на товари і послуги по області склав за 2009 рік 110,8% (по Україні 112,3%).

За 2013 рік до місцевих бюджетів області надійшло 1129,9 млн. грн. власних і закріплених доходів, що на 19 млн. грн. або 1,7% більше, ніж у 2008 році. Видаткова частина місцевих бюджетів області з урахуванням субвенцій з державного бюджету у 2013 році склала 2927 млн. грн. або 97,2% до річних призначень, що на 47,8 млн. грн. (1,7%) більше відповідного показника за 2008 рік. Основною проблемою у бюджетній сфері залишається

наявність податкового боргу до державного та місцевих бюджетів, незадовільний стан відшкодування суб'єктам господарювання ПДВ[2].

Криза в економіці призвела до змін на ринку праці. Рівень зайнятості населення у 2013 році склав близько 55 %, рівень безробіття економічно активного населення віком 15-70 років склав 10,9 %, працездатного віку – 12,2 %. Кількість зареєстрованих безробітних, що перебувають на обліку в обласній службі зайнятості на 1.01.10 р. становила 19,6 тис. осіб. Чисельність безробітного населення зростає на 22,6 тис. осіб і склала 61,5 тис. осіб. З'явилась негативна тенденція зростання чисельності працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, тобто у режимі скороченого робочого дня та у відпустках без збереження заробітної плати [8, 10].

На нашу думку, основними завданнями розвитку економіки регіону в сучасних умовах є: відтворення виробничого потенціалу та технологічної бази бюджетоутворюючих підприємств регіону, розширення існуючих та створення нових виробництв, сприяння подальшій співпраці між науковими установами та промисловими підприємствами області, розвиток великотоварного сільськогосподарського виробництва, будівництво та підтримка у належному стані автомобільних шляхів, стимулювання енергозбереження, подальше створення умов для інвестиційної привабливості регіону, розбудова інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури, ефективне використання природних ресурсів, підтримка підприємницької ініціативи безробітних та само зайнятих громадян, розвиток транскордонного співробітництва.

Формування виваженої державної регіональної політики потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів та шляхів досягнення динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина. В основу розв'язання вказаних завдань повинні бути покладені конкретні

заходи по радикальному підвищенню ефективності використання всього потенціалу території, удосконаленню роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [10,11,12].

Відповідні розробки за своїм змістом визначають стратегію соціально-економічного розвитку області, підготовку якої здійснено згідно з вимогами Концепції Державної регіональної політики України, затвердженої Указом Президента України (від 21 травня 2001р.) та методичними рекомендаціями, затвердженими Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України (№ 224 від 29.07.2002 р.) [7]. Нормативно-правовою базою розробки цієї стратегії є Конституція України, Закони України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" та інші відповідні акти Президента України, Кабінету Міністрів України, рішення Сумської обласної державної адміністрації тощо.

У даній стратегії визначені та обґрунтовані макроекономічні показники соціально-економічного розвитку області, пріоритетні напрями та засоби їх досягнення. Ці пріоритети спрямовані, перш за все, на швидке зростання валового внутрішнього продукту області, забезпеченого попитом на внутрішньому і зовнішніх ринках, та підвищення рівня життя населення. Головною складовою соціально-економічного розвитку області мають стати нові технології, які базуються на досягненнях науки і техніки та враховують ринкову кон'юнктуру у світі.

Особливе місце в стратегії займає розробка заходів по підвищенню конкурентоспроможності продукції промисловості й сільського господарства області та поліпшенню якості життя населення. З цією метою передбачається:

- формування нової структури промислового та аграрного комплексу, адекватного умовам ринку і здатного досягти сталого зростання валового внутрішнього продукту, надходжень до бюджету області і забезпечити зайнятість населення;

- створення сучасної інфраструктури впровадження нових технологій, що забезпечують виробництво конкурентоспроможної продукції, формують умови для взаємовигідних відносин науки і виробництва. Зокрема, передбачається створення технопарків, технологічних інкубаторів, науково-промислово-фінансових груп;

- забезпечення інформаційної відкритості підприємств і організацій, як для інвесторів, так і для представників інфраструктури ринку;

- скорочення витрат підприємств на утримання об'єктів соціальної сфери;

- удосконалення транспортного сполучення з іншими регіонами, створення сучасного і надійного електронного зв'язку, комфортабельних готелів з помірними цінами, організація цікавих туристичних маршрутів і зон відпочинку тощо;

- підвищення інвестиційної привабливості товаровиробників, у тому числі на основі зменшення негативних наслідків неплатежів, введення обмежень на використання бартеру й інших грошових сурогатів;

- стимулювання експорту, в першу чергу продукції високого ступеня обробки;

- створення науково-промислово-фінансових груп з пріоритетних напрямів розвитку високотехнологічних та наукоємних галузей і виробництв;

- сприяння диверсифікації надлишкових потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу в напрямку високотехнологічного виробництва нових товарів, залучення інвесторів до цієї справи;

- забезпечення ресурсозбереження, в тому числі економії енергоресурсів, застосування нових технологій, які дозволяють використовувати відновлювані енергоресурси та здійснювати переробку відходів виробництва і їх споживання в якості вторинних матеріальних ресурсів;

- стимулювання приватних банків у створенні Інвестиційного фонду підтримки стратегічних для області нових технологій та покриття

ризиків при їх впровадженні;

- здійснення програми підготовки висококваліфікованої робочої сили та перепідготовки кадрів промисловості і аграрного сектору економіки для забезпечення їхніх потреб з урахуванням завдань.

Визначені стратегічні напрями досягнення поставлених цілей є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України. Вони тісно пов'язані між собою і повинні реалізовуватися шляхом здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування системи заходів, зміст яких відображено та обґрунтовано у відповідних розділах (проектах стратегій).

При підготовці Стратегії використано матеріали Держкомстату України, Сумського обласного управління статистики, Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України та Інституту економічного прогнозування НАН України.

Стратегія соціально-економічного розвитку Сумської області значною мірою визначається досягнутим рівнем макроекономічних показників, структурною модернізацією економіки, підвищенням конкурентоспроможності регіону на базі високоефективного функціонування виробництва і розвитку внутрішнього ринку та розширення зовнішньоекономічних зв'язків. На це направлена державна регіональна політика, якою передбачено підвищення ролі та відповідальності органів місцевого самоврядування за майбутнє територій. Пошук власних можливостей ефективного використання людського, природно-ресурсного, виробничого і фінансового капіталів, нових засобів і механізмів об'єднання зусиль місцевого бізнесу повинні стати вихідними засадами забезпечення динамічного розвитку регіону.

Для області надто гострими є соціальні проблеми, зокрема:

- природне відтворення населення характеризується глибокою демографічною кризою. Смертність у 2013 р. майже утричі перевищувала народжуваність;
- високий рівень безробіття, за яким регіон займає в останні чотири

роки 2-3 місця в Україні. Так, кількість безробітного населення в області за методологією МОП у віці 15-70 років у 2009 р. складала 15,0 % (друге місце після Чернівецької області),;

- грошові доходи громадян протягом останніх років постійно зростають. Однак темпи цього зростання нижчі, ніж в інших регіонах України.

Висновки

Таким чином, Сумська область в системі загальнонаціонального і регіонального вимірів відноситься до регіонів з нереалізованими можливостями, гострими економічними і соціальними проблемами, низькими темпами, в порівнянні з іншими регіонами України, економічного зростання, низькою конкурентоспроможністю на внутрішньому - зовнішньому ринках товарів і послуг. За обсягами інвестицій в основний капітал, як одним із засобів економічного зростання, область знаходиться в останні роки у першій десятці регіонів України (7-9 місця), однак, вони не забезпечили суттєвих зрушень у розвитку виробництва.

Список використаної літератури

1. Прогноз показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010 – 2012 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2008 р. № 828. – Режим доступу : rada.gov.ua.

2. Прогнозирование и планирование социально-экономического развития России и ее регионов: Монография / Под ред. Э.Н. Кузьбожева и Ю.В. Вертаковой. - Курск: Курск, гос. техн. ун-т, 2003. - 316 с.

3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Сумській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sumystat.sumy.ua>.

4. Постанова Кабінету Міністрів «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» від 04.10.2006 року № 504-

p(текст) [Електронний ресурс]/Верховна Рада України.-Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

5. Про затвердження програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив : для людей, а не політиків» : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січ. 2008 р. № 14. – Режим доступу :www.rada.gov.ua.

6. Програма економічного та соціального розвитку Сумської області на 2013 рік: [Електронний ресурс]/Офіційний сайт Сумської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/program/2013/program_2013.doc

7. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25.05.2001№341/2001. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341>

8. Holupka S. Shlay A. Political economy and Urban Development. //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1– P.85-96

9. Павліха Н.В. Організаційно-інституційні засади сталого просторового розвитку регіону: теорія, методологія, механізми. Автореферат дис. док. екон. наук. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 40 с.

10. Любовный, В.Я. Целевые программы развития регионов [Текст] / В.Я. Любовный, И.Ф. Зайцев, А.Б. Воякина, О.С. Пчелинцев, Л.Я. Герцберг, Г.А. Шим. - М.: Московский общественный научный фонд, 2000. - 178 с.

11. Гаврилов А.И. Региональная экономика и управление: Учеб. пособие для вузов. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2002. - 239 с.

12. Кузык, Б.Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование [Текст]: учебник / Б.Н. Кузык, В.И. Кушлин, Ю.В. Яковец. - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. - 591 с